

Risale-i Nur'un bilimsellik tartışması ve Türkiye'nin akademik ilahiyat literatürü

Aziz Kutlar

Prof. Dr. Sakarya Üniversitesi

Özet

Türkiye'de ilahiyatçı doktora tez danışmanlarınca yapılan çalışmaların Web of Science' (WoS) deki yayın ve atıfları ile aynı dönemde bir cemaat kurucusu olan Bediüzzaman Said Nursî hakkında yazılan benzer yayın ve atıfların karşılaştırması yapılmaktadır. Sadece bir cemaat lideri hakkında yapılan WoS yayın ve atıflarının ilahiyat kökenli danışmanlarca yapılan yayınlar karşılaştırılmaktadır. Elde edilen sonuç Türkiye'de üniversiteli akademisyenlerle cemaat liderlerinin toplumsal etkileri yanında bilimsel ağırlıklarını da tartışmaya açmayı zorunlu kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Din eğitimi, dini hayat, Risale-i Nur, akademik faaliyetler, WOS

1. Giriş

Din, toplum yaşamının bir parçasıdır. Din eğitimi veya dinin toplum ve bireydeki yeri sadece ilahiyatçıların ilgi alanında değildir. Tıp bilimi de dahil tüm beşeri bilimlerin dinle ilişkisi bulunmaktadır. Dinin toplum üzerindeki etkileri, dinin işlevi ve din felsefesi ile ilgili üniversitelerin yaptığı bilimsel çalışmalar ve din adamlarının fikirleri her zaman ilgi odağı olmuştur. Sadece resmi kurumlar değil sivil unsurlar da alabildiğince din ve dini uygulamalarla ilgilenmektedir.

*Din ile eğitim
iç içe iken din
bilginlerinin,
akademisyenlerin
dini literatüre
yaptıkları katkı
kimsenin aklına
gelmemektedir.
Özellikle İslam
ülkelerinin sadece
bilim değil dini
literatüre katkıları
hiç tartışılmamış
veya fazla dikkate
alınmamıştır.*

Bundan yaklaşık doksan yıl önce Şikago üniversitesinin rektörü ünlü Kitab-ı Mukaddes uzmanı Ernest DeWitt Burton'a göre(1924) din ile eğitim doğal mütteliklerdir. Ancak bu beraberlik daima birlikte gitmez demektir. Biri egemen olduğunda diğerine hayat hakkı tanımamaya teşebbüs eder. Salt dini düşünce egemen olduğunda özgür düşünceyi boğar, taassup gösterir. Buna karşın sadece eğitim öne çıktığında, kendisini entelektüel bir tarzda tanımlayarak, bilimsel tanımlamalara sığmayacak insanın kutsallarını görmemezlikten gelir ve inancın düşmanı kesilir. Yukarıdaki ifadelerini aldığımız ünlü din bilgininin söylediklerinin Bediüzzaman'ın 1911'de bastırıldığı Münazarat'ında "Vicdanın ziyası, ulüm-i diniyedir. Aklın nuru, fünûn-u medeniyedir. İkinin imtiazıyla hakikat tecellî eder. O iki cenah ile talebenin himmeti pervâz eder. İftirak ettikleri vakit birincisinde taassup, ikincisinde hile, şüphle tevellüd eder" ifadeleri ile bire bir örtüşmektedir.

Din ile eğitim iç içe iken din bilginlerinin, akademisyenlerin dini literatüre yaptıkları katkı kimsenin aklına gelmemektedir. Özellikle İslam ülkelerinin sadece bilim değil dini literatüre katkıları hiç tartışılmamış veya fazla dikkate alınmamıştır. Oysa bilimin günümüzdeki yeri ve önemi tartışılmaz. Üniversitelerin bilim dünyasındaki yeri her geçen gün önem kazanmaktadır. Dünya üniversitelerinin itibarı bir dizi kurumun yaptığı rankinglerden saklıdır. Örneğin, the Shanghai Academic Ranking of World Universities (ARWU), the Times Higher Education (THE World University Rankings), ve the Quacquarelli Symonds (QS) World University Rankings. Türkiyede Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ne (ODTÜ) bağlı University Ranking by Academic Performance (URAP) Center de Dünya ve Türk Üniversitelerini 2009'dan beri akademik olarak sıralamaktadır. (www.urapcenter.org)

Genel anlamda Müslüman ülke üniversitelerinin hiçbiri bu sıralamalarda ön saflarda yer almamıştır. Örneğin 2012-2013 döneminde Times Higher Education University Ranking de yer alan 400 üniversitenin ilk 200'ünün içinde hiçbir Müslüman ülke üniversitesi yer almamaktadır. QS World University Ranking 2013-2014 sıralamasında ise ilk 200'de sadece bir Türk (Müslüman ülke) üniversitesi yer almaktadır. İlk 400 içinde Müslüman ülke üniversitesi sayısı bir düzinenin altındadır.

Ayrıca THE World University Rankings Philosophy and religions alanında sıralama yapmaktadır (timeshighereducation.co.uk). URAP 2013-2014 üniversite sıralamalarında da 23 bilim dalı seçilmiştir. Bunlardan birisi ise Philosophy and religions study olarak belirlenmiştir. Bu başlık altında her iki kurumca yapılan sıralamalarda da ilk 100'de hiçbir Türk üniversitesi bulunmamaktadır. Kinany (1957)'in tarihte İslam ülkelerinde değişik bilim dallarında eğitim veren üniversitelerin, batı üniversitelerinden daha önce kurulduğunu belirtmesi bu gerçeği değiştirmemektedir.

Akademisyenlerce yapılan bilimsel çalışmalar arttıkça bu çalışmaların paylaşıldığı dergilerin sayısı ve kalitesi de artacaktır. Scopus bilimsel yayın tarama endeksinin 2014 yılı Religious Studies alanında 328 dergi sıralanmaktadır (http://www.scimagojr.com/journalrank.php?). Bunlardan sadece 6 tanesi İslam veya Müslüman ismini taşıyor. Bunların da beşi Müslüman ülke dışında yayımlanmaktadır.

2. Türkiye'de Din Eğitimi ve Dini Hayat

Osmanlı devletinin mirasçısı olarak 1923'te kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde din hizmetleri yeniden düzenlenmiştir. Türkiye'de din eğitimi salt diğer disiplinlerden farklı olarak tüm toplumu ilgilendirdiği için kamusal alanda din hizmetlerinin organizasyonu bir kamu kurumunun denetiminde bulunmaktadır. Din eğitim bu kurumun işbirliği ile gerçekleştirilmektedir. Cumhuriyet Döneminde din hizmetleri politikanın dışında tutulacak şekilde 3 Mart 1924'te Diyanet İşler Başkanlığı (bundan sonra DİB) kurulmuştur. Günümüzde mevcut teşkilat yapısı, 2010 tarihinde Başkanlık, hiyerarşik olarak genel müdürlük seviyesinden müsteşarlık seviyesine yükseltilmiş, Başkanın görev süresi de 5 yıl ile sınırlanmıştır. Kuruluşundan beri defalarca Diyanet yasasının değişmesine rağmen, sürekli toplumun büyük bir kesimini oluşturan Sünni-İslam inanca göre dizayn edilmiş bir görevin sürdürüldüğü görülmektedir¹. Halkın büyük kesiminin de bu uygulamadan memnun olduğu ve DİB'in varlığının sürdürülmesi gerekliliğine inandığı yapılan çalışmalardan (Kutlar vd,2014) anlaşılmaktadır.

Son bir araştırmaya göre (www.konda.com.tr) Türkiye nüfusunun %99'unun Müslüman olduğu, mezheplere göre bakılırsa %81,96'sının Sünni Hanefi, %9,06'sinin Sünni Şafii %5,73'ünün Alevi-Şii olduğu anlaşılmaktadır. Alevi nüfusla ilgili Shankland (2003) herhangi bir kaynağa dayanmadan bu oranın %15-20 arasında olduğunu, belirtse de KONDA tarafından 2006 da yapılan "Biz Kimiz? Toplumsal Yapı Araştırması" istatistikî sonuçlarını dikkate almak daha anlamlı olur. Bugün itibari ile Türkiye nüfusunun %92 oranındaki Sünni İslam anlayışını temsil eden DİB bünyesinde 121 bin personel ve 85 bin cami ile ülkede dini hizmetini sürdürmektedir.

Din hizmetlerini alacak vatandaşlar için din eğitimini veren İmam Hatip Liseleri adı altında bir dizi okullar açılmıştır. Ancak orta derecedeki bu eğitim düzeyinin yetersiz olduğu, daha üst düzeyde dini eğitim veren (Osmanlıdaki Medâriselere benzer) fakülte ve enstitüler kurulmuştur. Türk yükseköğretiminde din düşüncesi ve din pratiği eğitimi veren ilahiyat fakültelerinin yanında resmi din eğitiminin dışında, eskiden beri Türkiye'de sivil bir dizi tarikat ve cemaat bulunmaktadır. Sünni İslam geleneğine bağlı olan ve medreselerde yetişen bu din bilgini veya tasavvuf önderlerinin de Türkiye'deki politika dahil dini eğitim ve dini pratiklerde son derece etkili olduğu bilinmektedir (Yavuz, 2003; Mardin, 2013;) Nakşibendi, Kadiri, Rifai, Mevlevi gibi tarikatlar, Nurcular, Süleymanlılar, Gülenciler cemaati ile heteredoks İslam geleneğinden sayılan Bektaşî tekkeleri ve Alevi dernek ve topluluğu gibi İslami birlikteliklerin Türkiye'de din eğitimi ve dini hayat üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Heteredoks İslam geleneğinin temsilcisi Alevi Bektaşî inancına göre yarı kültürevi, yarı ibadethane görünümündeki Cemevlerinde dini ve kültürel hizmetler dede-baba'ların (Sünni dergâhtaki şeyhlere karşılık) liderliğinde sürdürülmektedir. Resmi dini eğitim kurumları ile bu tarikat, dergâh veya cemaatler arasında bir çatışma yoksa bile, mesafeli oldukları bilinir.

Türk yükseköğretiminde din düşüncesi ve din pratiği eğitimi veren ilahiyat fakültelerinin yanında resmi din eğitiminin dışında, eskiden beri Türkiye'de sivil bir dizi tarikat ve cemaat bulunmaktadır.

*Türkiye’de ilki
1949’da kurulan toplam 43
ilahiyat fakültesi
bulunmakta ve bu
fakültelerde 2013
itibari ile toplam
1497 doktoralı
akademisyen
çalışmaktadır.*

3. Metodoloji

Bu bölümde, resmi din eğitimi veren akademisyenlerin bilim dünyasına katkıları ile eski medreselerden yetişen, Türkiye’de ve dünyada önemli mensubu bulunan Nur cemaatinin kurucusu Bediüzzaman’ın yazdığı ve düşüncelerini içeren Risale i Nur’un bilim dünyasındaki karşılığı ve öğretisinin bilimsel etkinliği değerlendirilecektir. Son karşılaştırmada Türkiye’deki ilahiyatçı akademisyenlerin bilimsel katkılarını ölçmek için doktora yaptıran danışmanların yaptıkları çalışmaların bilimsel nitelikli endekslerde yer alması ve alınan atıflar gösterge olarak kullanılmaktadır. Said Nursi (1877/78-1960) ile ilgili yapılan ve benzer şekilde aynı bilimsel endekslerde çıkan yayınlar ve bu yayınlara yapılan atıflar değerlendirilecektir. Burada değerlendirme için Scopus veri tabanı ile Web of Science (WoS) veri tabanı kullanılacaktır.

Analizin ana eksenini Türkiye’de resmi ilahiyatçıların çalışmaları ile resmi olmayan eski medrese geleneğinden gelen ve bir cemaatin kurucusu olan din âliminin yazdıklarının karşılaştırılması şeklinde olmaktadır. Türk Üniversitelerinde 1990-2013 yılları arasında İlahiyat konusunda yapılan doktora tez çalışmaları ve bu tezleri yöneten hocaların uluslararası bilime katkıları değerlendirilmektedir. Veri olarak YÖK kaynaklarından elde edilen bilgiler kullanılmıştır. YÖK’ün internet sitesinde (<https://tez.yok.gov.tr>) yer alan ve 1990-2013 döneminde din, din ile ilişkili (psikoloji, sosyoloji, politika, tıp vb.) konuları içeren tezleri yapan öğretim üyeleri hedef kitle olarak alınmıştır. Din ile ilişkili doktora yaptıran tüm danışmanlar ele alındıktan sonra, salt din konusunda çalışan ilahiyatçı danışmanlar ayrıca ele alınmaktadır. Daha sonra da bu danışmanların Web of Science (bundan böyle WoS)’deki yayın sayıları ve bunlara ait atıflar tespit edilmektedir.

4. İlahiyat Fakülteleri ve Akademik Faaliyetler

Türkiye’de ilki 1949’da kurulan toplam 43 ilahiyat fakültesi bulunmakta ve bu fakültelerde 2013 itibari ile toplam 1497 doktoralı akademisyen çalışmaktadır. Türkiye’de genellikle sağ partiler iktidarda oldukları için Cumhuriyet Halk partisi döneminde açılan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi istisna, bu fakültelerin önemli bir kısmı Adalet Partisi ile Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde açılmıştır. En fazla 1992 yılında bir yılda 10 tane ilahiyat fakültesi, Adalet partisi (liberal sağ eğilimli) ve Sosyal Demokrat Halkçı parti döneminde açılırken, 2012 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde 12 adet İlahiyat fakültesi açılmıştır. İlahiyat fakültelerinin 1950-1958 ile 1977-1992 yılları arasında uzun süreli hiç açılmadığı, buna karşın 2007’den itibaren hemen her yıl en az bir adet ilahiyat fakültesi ilgili üniversitelerde açılmıştır.

Üniversitelerin akademik başarıları akademisyenlerin ulusal ve uluslararası düzeyde yaptığı bilimsel çalışmaları ile ölçülürler. Ulusal düzeyde yapılan bilimsel makalelerin belli bir bilimsel niteliği taşıdığı, yayımlandığı dergilerin başta ULAKBİM ulusal veri tabanında yer almasıyla anlaşılır. Tablo 1’de Türkiye’de ULAKBİM veri tabanında listelenen ve dini konu-

lardaki akademik çalışmalarını yayınlayan dergiler yer almaktadır. Toplam on adet derginin sadece yedi tanesi fakülte dergisi olarak yayın yapmaktadır.

Listenin sonunda yer alan Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi yarı dinsel bir dergi olmasına rağmen listeye alındı. ULAKBİM'deki Sünni İslam inancının dışında Heteredoks İslam inancına yönelik yayın yapan tek dergidir. Bu dergi, 2008 yılından beri WoS tarafından taranmaktadır. Adını ünlü Hacıbektaş Veli adlı Bektaşî dergahı şeyhinden alan dergi, yarı mezhep yarı kültür içerikli bir yayındır. Dergi her ne kadar WoS'da gözüküyor olsa bile, bilimsel etkinliğinin oldukça düşük olduğu verilerden anlaşılmaktadır. Bu derginin 1990-2013 yılları arasında WOS'da yer alan 337'si makale olmak üzere toplam 412 yayını bulunmaktadır. Bu yayınlara yapılan atıf sayısı sadece 11 adet olup, bunların da sadece iki atıfı yazarın kendi yayını dışındaki yayınlarda yer almaktadır.

1990-2013 dönemini kapsayan 43 İlahiyat fakültesine ilaveten din konusunu işleyen sosyoloji, psikoloji ve ekonomi gibi bilim dallarında yapılan ve din konusunu herhangi bir şekilde işleyen doktora tez sayılarının tamamı ele alınmıştır.

Tablo 1. ULAKBİM de Taranan Dini İçerikli Dergiler

Dergi	Yayın Yılı
Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Dergisi	1975
Dini Araştırmalar	1998
Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Dergisi	1983
Hitit Üniversitesi, İlahiyat Dergisi	2002
İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Dergisi	1999
Marife Dini Araştırmalar Dergisi	2001
Marmara Üniversitesi, İlahiyat Dergisi	1963
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat	1986
Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Dergisi	1999
Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi	2006
Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi	1994

5. Doktora Tezleri

1990-2013 dönemini kapsayan 43 İlahiyat fakültesine ilaveten din konusunu işleyen sosyoloji, psikoloji ve ekonomi gibi bilim dallarında yapılan ve din konusunu herhangi bir şekilde işleyen doktora tez sayılarının tamamı ele alınmıştır. Çalışmada yapılan tezlerin danışmanları esas alınarak bu tezlerin bilimselliğin bir derece kanıtı olan uluslararası bilime katkıları ele alınmıştır. Bunun için bir dizi endeks ve atıfla bu yayınların bilimselliğine kanıt olarak değerlendirilir. Bu endekslerden Web of Science (WoS), Scopus ve Google Scholar en yaygın olan bilimsel yayın endekslerini göstermektedir. Bunların içinde Web of Science tarafından tanımlanan endekslerin en itibarlı bilimsel endeksler olarak kabul edilmektedir. Biz de Türkiye'de yapılan dini içerikli doktora tez danışmanlarının WoS'deki yayın ve atıflarını birlikte ele alarak sonuçlarını değerlendirdik.

YÖK tarafında bilim dallarına göre sınıflandırılan doktora tezlerinin 1990-2013 yılları arasındakiler ele alınmıştır. YÖK'ün tez tarama sitesinde din konusunda 6970 yüksek lisans ve 1751 doktora tezinin yapıldığı tespit edilmiştir. Tablo 2, doktora tezlerinin sonuçları verilmektedir. Bu tezler

İncelenen dönem içerisinde yapılan doktora tezlerinin konu dağılımlarının 30 başlık altında yapıldığı tespit edilmiştir. Bir başlıkta ise hiçbir alana konulamayan tezlere ayrılmıştır. Yani tüm tezler 30 kategori altında değerlendirilebilir.

toplam 480 öğretim üyesinin danışmanlığında yapılmıştır. Ayrıca bu tezler, en fazla Ankara Üniversitesi (460) ilahiyat fakültesi ve en azı ise Fırat ve Çukurova üniversitelerinin ev sahipliğinde yapılmıştır.

Tablo 2. İlahiyat Doktorası Yaptıran Üniversiteler

Universities	Tez sayısı
Ankara	460
Atatürk	131
Çukurova	1
Dokuz Eylül	94
Ege	5
Erciyes	77
Fırat	1
Gazi	3
Harran	46
İstanbul	38
Marmara	419
Necmettin Erbakan	18
Ondokuz Mayıs	96
Süleyman Demirel	30
Trakya	2
Uludağ	103
Selçuk	184
Sakarya	27
Hacettepe	10
Orta Doğu Teknik	4
İhsan Doğramacı Bilkent	2
Total	1751

İncelenen dönem içerisinde yapılan doktora tezlerinin konu dağılımlarının 30 başlık altında yapıldığı tespit edilmiştir. Bir başlıkta ise hiçbir alana konulamayan tezlere ayrılmıştır. Yani tüm tezler 30 kategori altında değerlendirilebilir. İlahiyatçı olmayan akademisyenler tarafından yapılan tez sayısı 24 adettir. Yani 1751 tezin 1727 tanesine ilahiyatçı kökenli akademisyenler danışmanlık yapmıştır. Tezlerin yaklaşık %30'u eser incelemesi şeklindedir. Yani 1751 tezin 518'i eser inceleme şeklindedir. Tez konuları Sünni İslam geleneğinin öncü kelamcı, fakih, muhaddis veya tarikat şeyhlerinin eserleri olarak belirlenmiş veya eserlerindeki bir konu derlenmiş ve şerh edilmiştir. Özellikle Farabi, İbni Sina, İbni Arabi, Mevlana, Mevlana Halidi Bağdadi, İmamı Rabbani gibi imamların veya tarikat erbabının eserleri incelenmiştir. Bu tezlerde Heteredoks İslam olarak tanımlanan Bektaşî ve Alevî din adamları ile ilgili çalışmalar, bir başka başlık altında değerlendirilmiştir. Kur'an kaynaklı kavram veya başka yorum şeklinde yapılan tezler ise %13'lük bir yekûn tutmaktadır. Üçüncü sırada ise %9 ile İslam Hukuku (fıkıh) incelemeleri gelmektedir. Yapılan tüm tezlerin yarısından fazlası sadece bu üç konu ile sınırlı kalmaktadır. Geri kalan yarısından az tez ise 28 başlıkta tanımlanan konuları içermektedir. Teoloji ile ilgili tezlerin oranı sadece % 3,5, İslam'ın

ikinci kutsi kaynağı sayılan Hadisler konusundaki tezlerin oranı %3,4 kadardır. Semavi dinler kabul edilen Hristiyanlık ve Yahudilik ile ilgili yapılan tezlerin toplamı ancak %3'ü bulmaktadır. Diğer taraftan Heteredoks İslam diye kabul edilen Alevilik veya Şia ile ilgili tez sayısı ise %2'nin biraz üstündedir. Türkiye'de özellikle resmi din kurumlarının dışında Türkiye'deki din hayatını önemli ölçüde etkileyen hatta politik etkileri zaman zaman tartışılan bu cemaat ve tarikatlarla ilgili sadece dört teze rastlanmaktadır ki üçü Said Nursî, biri de Süleymanlılar denilen cemaatle ilgilidir.

6. Bediüzzaman Said Nursî'nin Katkıları

Yukarıda Türk akademisyenlerin bilimsel katkılarının göstergelerinden olan WoS'deki yayın sayısı ve atıf sayısına birazdan değinilecektir. DİB dışında değişik İslami cemaat ve tarikatlar da bulunmaktadır. Bunun dışında Heteredoks İslam olarak adlandırılan Alevilerin de benzer şekilde dergah, cemaat, dernek ve Cemevlerinin bulunduğunu belirtmiştik. Ayrıca Türkiye'deki resmi ideolojinin kısmen dahil olduğu ve kamusal alanda din hizmeti ve din eğitimi veren kurumların dışında sivil kesimde tarikatlar ve cemaatler şeklinde organize olan sivil din eğitim ve din pratiği oluşumlarının mevcudiyetinde bahsedilmişti. Bu başlık altında Türkiye'de oldukça bilinen Nur Cemaati ve bu cemaatin kurucusu Bediüzzaman Said Nursî ile ilgili çıkan ve Türkiye'de alternatif bir dini eğitim ve pratiğinin bilimsel katkısı değerlendirilmektedir. Türk ilahiyat akademisyenlerinin ve yabancı akademisyenlerin bakışı ile bunların bilimsel katkılarına yer verilecektir. Ayrıca Nursî hakkında yazılanları ve Türk ilahiyatçıları ile kıyaslamasına çalışılacaktır.

Nur cemaatinin kurucusu Said Nursî hayatı ile ilgili kitaplarda (Şahiner 1992, Vahide 2005) onun 1878-1960 yılları arasında yaşadığı ve Risale-i Nur adlı 130 civarında risale yazdığı bilinmektedir. Bu yayınlarda kendisinin de bahsettiği gibi barışçıl bir yorum ile İslam dinini yeniden yüceltmeyi amaçlamaktadır. Nursî Mesnevi-i Nûriye (1980) adlı eserinde "Kur'an'ın takip ettiği makasid-ı esasiye ve anasir-ı asliye, ubudiyetle tevhid, risalet, haşır, adalet olmak üzere dördtür" diyerek tüm yorum ve açıklamaları bu sırlamaya göre yapmıştır. Risale-i Nur külliyyatı adı verilen Nursî'ye ait bu yayınların bir kısmının 50 civarında dile çevrildiği belirtilirken; Said Nursî ile ilgili bugün Türkiye ve dünyada onlarca web sitesi bulunmaktadır (www.uikv.org).

Bediüzzaman ile ilgili yapılan bilimsel çalışmanın ciddiyetini görmek için, hakkında yapılan tezlerin varlığı dikkat çekmektedir. Dördü Türkiye'de olmak üzere, on dördü değişik ülkede 18 doktora tezi yapılmıştır. Bu doktora tezlerinin önemli bir kısmı din ile ilişkili; ancak dini olmayan sosyal bilim alanlarında yapılmıştır. Tezlerin sadece Müslüman ülkelerde değil Başta ABD, İngiltere, Almanya, Belçika gibi bilimsel nitelikleri yüksek olan ülke üniversitelerinde yapıldığı görülmektedir. Tablo 6, bu tezlerin adını ve yapıldığı ülkeleri vermektedir.

Bediüzzaman ile ilgili yapılan bilimsel çalışmanın ciddiyetini görmek için, hakkında yapılan tezlerin varlığı dikkat çekmektedir. Dördü Türkiye'de olmak üzere, on dördü değişik ülkede 18 doktora tezi yapılmıştır. Bu doktora tezlerinin önemli bir kısmı din ile ilişkili; ancak dini olmayan sosyal bilim alanlarında yapılmıştır.

Said Nursî ile ilgili her türlü bilimsel ve sosyal faaliyet sürdüren Türkiye menşe'li İlim ve Kültür Vakfı web sitesine göre (www.iikv.org) Nursî'yle ilgili 1991-2013 yılları arasında yurt içinde toplam 19 sempozyum, konferans veya seminer düzenlenmiştir.

Table 3. Said Nursi Üzerine Yapılan tezler

Phs Thesis on Nursi Studies.	Writer	Country
La Pensée Politique et Religieuse du Rénovateur Ottoman Said Nursi de 1908 À 1926	Müşerref Yardım	Belgium
The Political and Religious Thought of Ottoman Renovator Said Nursi, From 1908 to 1926		
Said Al-Nursi (1876-1960) and His Reform Movement in Turkey	Azad S. Sammo	Lebanon
Tafsir in Turkey in the 20th Century: Case of Isharatul Icaz	Niyazi Beki	Turkey
The Schools of Tafsir in Turkey Between 1919 and 1936	R. Adeviye Abulut	Turkey
A Critique of Said Nursi's Views on the Science of Kalam	Musa Koçar	Turkey
Miraculousness of Qur'an in Risale-i Nur	Mehmet Refii Kileci	Turkey
A Sociological Approach to Risale-İ Nur Movement, One of The Modern Islamic Movements	Murat Ergin	Turkey
The Construction of Islamic Political Identity in Modern Turkey	M. Hakan Yavuz	USA
Miracle Stories and Causality in The Qur'anic Tradition: A Philosophical and Theological	Umeyye Yazicioglu	USA
Metode Dakwah Bediuzzaman Said Nursi Dan Pengaruhnya Di Turki	Faridah Binti Mohd Sairi	Malaysia
The Concept of Moral Education In The Thought of Imam Bediuzzaman Said Nursi In His Thematic Exegesis on the Holy Qur'an, Risale-i Nur	Betania Kartika Muflih	Malaysia
Tesis Yang Dikemukakan Untuk Memperoleh Ijazah Doktor Falsafah	Mohamad Zaidin Mat Mohamad	Malaysia
Religious and Literal Thought in Bediuzzaman Said Nursi	Semir Recep Muhammed	Egypt
The Cultural Situation of Turkey in 14th Century (Hejrah)	Suhayl Saban	Saudi Arabia
Some Aspect of Religious Identity: The Nurcu Movement in Turkey Today	Ali Mermer	England
Said Nursi's Ideal For Human Society: Moral and Social Reform in the Risale-İ Nur	Hasan Horkuç	England
Theodicy and The Problem of Evil in Islam: The Risale-İ Nur as Case Study	Tubanur Yeşilhark Özkan	England
Islamic Constitutional Societal Model Against Chaos or Anarchy, Dictatorship	Abdul Muhsin Alkonavi	Germany
Revilization of Sufism in Twentieth Century	Zaprukhan M.S.I.	Indonesia

Said Nursî ile ilgili her türlü bilimsel ve sosyal faaliyet sürdüren Türkiye menşe'li İlim ve Kültür Vakfı web sitesine göre (www.iikv.org) Nursî'yle ilgili 1991-2013 yılları arasında yurt içinde toplam 19 sempozyum, konferans veya seminer düzenlenmiştir.² Buna karşın ilki 1997'de olmak üzere yurt dışında toplam 63 adet bilimsel konferans toplantı ve seminer veya etkinlik düzenlenmiştir. Burada dikkat çeken nokta Bediüzzaman ile ilgili yapılan yurt dışı faaliyetlerin yurt içi faaliyetlerinin üç katı olduğu dikkat çekmektedir.

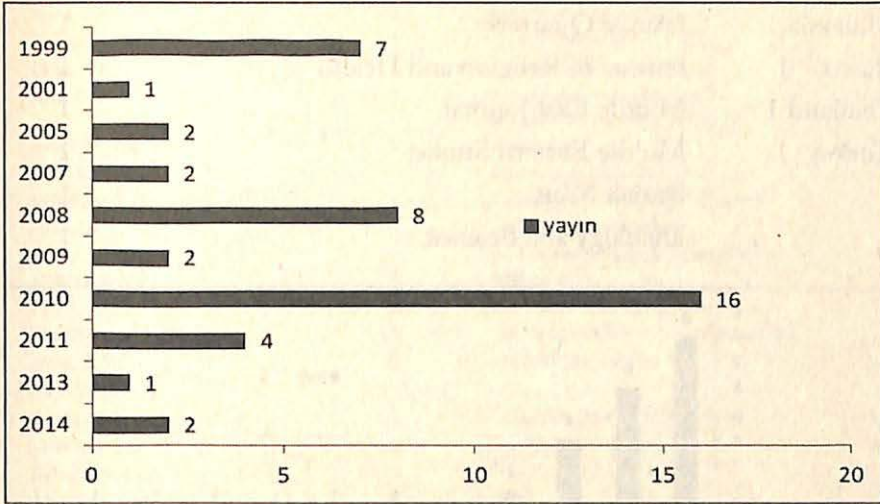
Scopus Veritabanı (bibliographic database)

Uluslararası Bilimsel yayınlarla ilgili bibliyografik veri tabanı (bibliographic database) Scopus (<http://www.scopus.com/>)'un Bediüzzaman üzerine yazılan yayın ve bu yayınların analizi aşağıda verilmektedir. Şekil 1'de görüldüğü gibi, 1999'dan 2014'e kadar 45 yayın yapıldığı görülmektedir. Bu yayınların on altı tanesi sadece 2010 yılına ait bulunmaktadır. Şekilde sıralama düzensiz de olsa, yayının sayısı her yıl devam etmektedir.

2. Editör notu: Bu verilere Risale-i Nur Enstitüsü'nün 2001-2015 yılları arasında ikisi yurt dışında olmak üzere toplam 10 adet bilimsel-akademik içerikli Risale-i Nur Kongresi'yle birlikte yüze yakın panel, konferans, seminer vb. etkinliği de dahil edilebilir.

3. Zeki Sarıtoprak'ın Harran Üniversitesinde doktora yönettiği çalışmada tespit edilmiştir.

Şekil 1 Yayın Seyri

Yayınların çeşitliliği ile ilgili aşağıdaki Tablo 4 gerekli bilgileri vermektedir. Yayınların 26 adetini dergi makalesi oluşturmaktadır. İkinci sırada kitap bölümü gelmektedir.

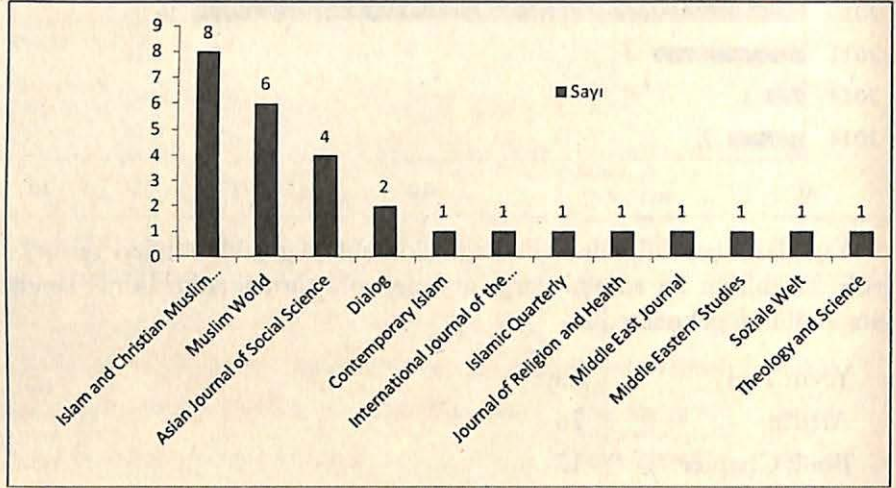
Yayın Tipi	Sayı
Article	26
Book Chapter	12
Book	5
Article in Press	1
Review	1
Total	45

Yine aşağıdaki Tablo 5 Bediüzzaman'la ilgili iki önemli bilgiyi vermektedir. Tablonun sol tarafı Scopus veri tabanında Bediüzzaman'la ilgili yapılan yayınların orijini yer almaktadır. On ülkede farklı yayınların olduğu görülmektedir. En çok yayının ABD menşeli olduğu görülmektedir. İkinci sırada İngiltere gelirken Türkiye sadece bir yayın ile sıralamada sona yer almaktadır. Tablonun sağ tarafında ise yayının yapıldığı dergi yer almaktadır. Islam and Christian Muslim Relations dergisi 8 yayın ile ilk sırada yer alırken 6 makale ile Muslim World ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo 5 Yayınların Yapıldığı Ülke ve Yayın Adı

Ülke	Yayın Sayı	Yayın Adı	Sayı
United States	18	Islam and Christian Muslim Relations	8
United Kingdom	7	Muslim World	6
Canada	3	Asian Journal of Social Science	4
Australia	1	Dialog	2
Germany	1	Contemporary Islam	1

Italy	1	International Journal of the Humanities	1
Malaysia	1	Islamic Quarterly	1
Russia	1	Journal of Religion and Health	1
Thailand	1	Middle East Journal	1
Turkey	1	Middle Eastern Studies	1
		Soziale Welt	1
		Theology and Science	1

Şekil 2 Dergi Adı ve Yayın Sayısı

Yine yayınlarla ilgili olarak aşağıdaki Tablo 6'da makale ve yazarlarla ilgili bilgi verilmektedir. Ayrıca tablonun sağı ise bu yazarlara kaynaklık eden üniversite ve diğer kurumları göstermektedir. Tüm yazarlar arasında 5 yayın ile Şükran Vahide ilk sırada gelmektedir. Yine yazarlar arasında yabancı uyruklu yazarların çokluğu dikkat çekmektedir. Tablonun sağındaki kurumlara gelince birinci sırada University of Durham gelmektedir. Türkiye'de ise sadece Yıldız Teknik Üniversitesi yer almaktadır.

Tablo 6 Yazar ve İlgili Kurumlar

Yazarlar	Yayın Sayısı	Kurum	Sayı
Vahide, S.	5		
Markham, I.	3	Georgetown University	3
Saritoprak, Z.	2	John Carroll University	2
Thomas Michel, S.J.	2	Catholic University of America	2
Turner, C.	2	Lutheran Theological Seminary	1
Eickelman, D.F.	1	Virginia Theological Seminary	1
Findley, C.V.	1	General Theological Seminary	1
Griffith, S.H.	1	Centre Islamic Studies	1
Hermansen, M.	1	Society of Jesus	1
Horkuc, H.	1	University Libraries	1
Ibrahim, M.Z.	1	California State University Fullerton	1
Jones, G.	1	Saint Joseph's University Philadelphia	1

Kuru, A.T.	1	McGill University	1
Kuru, Z.A.	1	Ohio State University	1
Kuspınar, B.	1	Loyola University of Chicago	1
Largen, K.J.	1	University of Manchester	1
Law, D.R.	1	Prince of Songkla University	1
		Moskovskij Gosudarstvennyj	
Mermer, Y.B.	1	Universitet	1
Michel, T.	1	Dartmouth College	1
Lefebure, L.D.	1	University of Washington Seattle	1
Ormsby, E.	1	Universitat Bielefeld	1
		International Islamic University	
Ozervarli, M.S.	1	Malaysia	1
Pirim, S.B.	1	San Diego State University	1
Richardson, W.M.	1	Canterbury Christ Church University	1
Nohl, A.M.	1	Monash University	1
Sayılğan, S.			
Sayılğan, Z.	1	University Michigan Ann Arbor	1
Shahran, M.F.M.	1	University of Alberta	1
Sykiainen, L.R.	1		
Abu-Rabi, I.M.	1		
Abu-Rabi, I.M.	1		
Atacan, F.	1		
Turner, M.	1		
Bilici, M.	1		
Tezcan, L.	1		
Voll, J.O.	1		
Yavuz, M.H.	1		
Yazicioglu, I.	1		
Yucel, S.	1		
Yusuf, I.	1		

Bu 28 ilahiyatçı doktora danışmanı değerlendirildiğinde, 456 danışmanın yaklaşık %6'sının WoS'da yayını bulunmadır. Bu 28 ilahiyatçı danışmanın sadece altısının eserlerine atıf yapılmıştır.

7. Karşılaştırma: Web of Science (WoS)

Din ile ilişkili konularda tez yaptıran ilahiyat kökenli doktora danışmanlarının WoS yayın ve citation değerleri tablonun aşağıdaki sağ tarafında yer almaktadır. Bu listede 28 danışman bulunmakta ve bu akademisyenlerce yönetilen toplam 119 adet tez bulunmaktadır. Bu danışmanlara ait WoS'da taranan 45 yayını ve bu yayınlara ait 16 atıf görülmektedir. Atıfların yüksekliği bilimsel etkinliğinin göstergesi olarak düşünüldüğünde bu citation değerlerinin yeterince yüksek olmadığı söylenebilir. Bunun esas nedeni bu 45 çalışmanın büyük bir kısmının Türkiye'de yayımlanan WoS endeksli dergilerde yayınlanmış makale ve kitap kritiğinden oluşmasıdır.

Diğer önemli bir ayrıntı WoS'daki yayınların %22'si ve atıfların %69'u sadece Zeki Sarıtoprak adında bir ilahiyatçıya aittir. John Carroll Üniversitesinde Director of the Bediuzzaman Said Nursî Chair in Islamic Studies'de görevli bu öğretim üyesidir³. Tabloda görüleceği gibi sadece sekiz öğretim üyesinin WoS'da birden fazla yayını bulunmaktadır. Son iki Diyanet İşleri Başkanlarının da WoS de birer yayını bulunmaktadır.

Bu 28 ilahiyatçı doktora danışmanı değerlendirildiğinde, 456 danışmanın yaklaşık %6'sının WoS'da yayını bulunmaktadır. Bu 28 ilahiyatçı danışmanın sadece altısının eserlerine atıf yapılmıştır. Tüm danışmanlar düşünüldüğünde danışman başına düşen atıf sayısı sadece %1.3'tür. Kısaca her yüz danışmandan 6'sının yayını ve 1.3'ünün eserlerine atıf bulunmuştur. Yukarıda bahsettiğimiz ilahiyatçının yayını sistemden çıkarıldığında bu

Said Nursî ile ilgili ele alınan dönem içerisinde WoS'da yayımlanan ve büyük kısmını yabancı akademisyen ve bilim adamlarınca hazırlanmış 46 adet yayın bulunmaktadır. Tabloda görüleceği gibi, WoS'ın din kategorisine giren 27 tane yayın bulunmaktadır.

rakamın 'binde' düzeyine indiğini görebiliriz. Bu danışmanlardan birinin ise yayın yaptığı dergi kısa sürede WoS'a girip, daha sonra WoS'dan çıkartılmıştır. Ancak o tarihte WoS listesinde yer aldığı için bu kategoride değerlendirilmiştir.

Said Nursî ile ilgili ele alınan dönem içerisinde WoS'da yayımlanan ve büyük kısmını yabancı akademisyen ve bilim adamlarınca hazırlanmış 46 adet yayın bulunmaktadır. Tabloda görüleceği gibi, WoS'ın din kategorisine giren 27 tane yayın bulunmaktadır. Yine bu yayınların 21 tanesi bilimsel makale niteliği taşımaktadır. Bu 46 adet yayına karşılık 22 adet atıf yer almaktadır. Bediüzzaman ile ilgili yapılan yayınların birinci sırasında kitap kritiği gelmektedir. Tabloda 6, Nursî ile ilgili WoS'da yayını bulunan yazarların kısa adları yazılmıştır.

Table 6. WoS Yayın Atıf Sayıları

Tüm İlahiyatçıların Yaptığı Yayınlar	Said Nursî Üzerine Yazılanlar					
	WoS	Citation	University	WoS	Cited	
ZS	10	11	Harran	HA	2	0
MS	3	1	Ankara	YM	1	0
MSR	2	0	Ankara	RA	1	0
TaK	2	0	Marmara	NM	1	0
SK	2	0	Ankara	RW	1	0
MB	2	1	Uludağ	OL	2	0
SE	2	0	Ankara	AS	2	0
ReK	2	0	Sakarya	ZS	2	0
AbE	1	0	Harran	RR	1	0
BüS	1	0	Necmettin Erbakan	KK	1	0
CG	1	0	Atatürk	MSO	1	1
HH	1	1	Uludağ	CT	2	1
MaA	1	0	Ondokuz Mayıs	HH	1	0
ÖMA	1	0	İstanbul	IC	1	0
TuK	1	0	Atatürk	JW	1	0
BiS	1	0	Süleyman Demirel	SHG	1	0
MAK	1	0	Ankara	SV	2	0
NA	1	0	Ankara	ZS	2	0
ŞAD	1	0	Ankara	MH	1	0
MeA	1	1	Selçuk	MB	1	0
HE	1	0	Selçuk	ATKZAK	1	1
KT	1	0	Süleyman Demirel	GL	1	0
MG	1	0	Ankara	MR	1	0
AD	1	0	Ankara	ALS	1	0
İE	1	0	Uludağ	IAB	1	0
MK	1	0	İstanbul	MHY	2	13
ARÖ	1	0	Atatürk	JOV	1	0
AB	1	1	Marmara	EFE	1	3
				TM	1	3
	45	16		IY	1	0
				YBM	1	0
				DC	2	0
				FMG	1	0
				KJ	1	0
				HCK	1	0
				NAEM	1	0
				MR	1	0

8.Sonuç

Sünni İslam geleneğine uygun olarak halkın din hizmetlerini karşılamak için ilki 1949'da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi olmak üzere toplam 43 tane ilahiyat ve din eğitimi veren fakülte kurulmuştur. Bu fakültelerde yaklaşık 1500 öğretim üyesi görev yapmaktadır. Bu üniversitelerde, sistematik akademik eğitim göz önünde bulundurularak 1990-2013 yılları arasında din konusunda yapılan 1751 doktora tezinin 1727 tanesi ilahiyatçı akademisyenler tarafından yapılmıştır. Bu yapılan doktora tezlerinin danışmanlığını yapan 456 öğretim üyesi bulunmaktadır. Osmanlı imparatorluğunda olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nde resmi din hizmetlerinin dışında, gayri resmi din hizmeti ve din eğitimi veren Nakşibendi, Kadiri, Mevlevi, Rufai vb. tarikatlar ile yeni oluşan Nurcular, Süleymancılar, Gülcenciler vb. gibi Sünni İslam geleneğine bağlı cemaatler bulunmaktadır. Heteredoks İslam geleneğine bağlı Alevi, Bektaşî dergâh ve zaviyeleri bulunmaktadır. Bu tarikat ve cemaatlerin önemli bir kitleyi kontrol ettikleri bilinmektedir. Bunların kendilerine ait din hizmetleri ve eğitim alanları bulunmaktadır.

Din ve dini ilgilendiren konularda yayımlanan makale, kitap ve gözden geçirmelerle ilgili tüm yayınların önemli bir bilimsellik kriteri göstergelelerinden olan WoS'daki yayınları ve bu yayınlara ait atıflar değerlendirilmiştir. Salt ilahiyat menşe'li tez danışmanlarının WoS'daki yayın sayısı 45 ve atıf sayısı da 16 kadardır. Yani Tez danışmanlığını yapan her yüz akademisyenden altısının WoS'da yayını ve her 100 akademisyenden 1.3'nün yayınına WoS'da atıfı bulunmaktadır. Bu yayınların yaklaşık yüzde yirmisi ve atıflarının yaklaşık yüzde 70'i ise bir ilahiyatçı akademisyene aittir.

Diğer taraftan sivil cemaat temsilcisi Bediüzzaman Said Nursî'nin düşünceleri, misyonu ve dini literatüre katkıları değerlendirildiğinde, 2014 dahil, Bediüzzaman ile ilgili WoS'da 21 tanesi makale olmak üzere 46 adet eser (Scopus veri tabanında ise 45 yayın) ve bu eserlere ait 22 adet atıf yer almaktadır.

Yukarıda iki kesim değerlendirildiğinde salt WoS'da yayını ve atfı bulunan 28 ilahiyatçı akademisyenin toplam yayın ve atıf sayısı tek başına Bediüzzaman ile ilgili yazılanlara neredeyse denktir. Bu karşılaştırma Türkiye'de İlahiyatçı akademisyen geleneğinin sivil din adamları karşısında bilimsellik iddiasının zannedilenin aksine hiç de gerçekçi olmadığını ortaya koymaktadır. Diğer taraftan İlahiyatçı akademisyenler içinde Nur cemaatine yakın veya onula ilgilenenlerin olduğu çalışmada görülmektedir. Ülke dışındaki bir Teoloji fakültesinde İlahiyatçı Zeki Sarıtoprak aslında Said Nursî üzerine çalışma yaptığı, nitekim en çok yayını olan ilahiyatçı olduğu ve yayınlarının önemli bir kısmının Bediüzzaman ile ilgili olduğu belirtilmelidir.

İlahiyat akademisyenlerin Alevi topluluğu ve alevi dergahlarına yakınlığı Sünni gelenekteki sivil İslami cemaat ve tarikatlara yakınlığından daha fazladır. Nüfusun yaklaşık %6'sı Alevi olan bir toplumda 41 tez bu kesimle ilgili olarak yapılmıştır. Aleviliğe bu kadar yakın ilgi var iken, Sünni İslam'la ilgili neredeyse hiçbir yayına rastlanmamaktadır. Buna karşın çağdaş Sünni geleneğine bağlı tarikat ve cemaatleri ile ilgili yapılan doktora tez sa-

Diğer taraftan sivil cemaat temsilcisi Bediüzzaman Said Nursî'nin düşünceleri, misyonu ve dini literatüre katkıları değerlendirildiğinde, 2014 dahil, Bediüzzaman ile ilgili WoS'da 21 tanesi makale olmak üzere 46 adet eser (Scopus veri tabanında ise 45 yayın) ve bu eserlere ait 22 adet atıf yer almaktadır.

*İlahiyat
fakültelerinde
akademik
kaygılardan öte
siyasi otoritenin
yönlendirmeleri
doğrultusunda
Said Nursî ve
eserleri hakkında
bilimsellikten
uzak kitap yazan
(Armaner,1964)
ilahiyatçılar
dönemi çok geride
kalmıştır.*

yısı bir elin parmaklarını geçmemektedir. Bu doktora tezlerinin üç tanesi Said Nursî, bir tanesi Süleymanlılarla ilgili. Oysa Türkiye'de nüfusun %92'si Sünni geleneğe olana Hanefi ve Şafii (%9) mezhebine mensup kişilerden oluşmasına ve bu kesimin önemli ölçüde tarikat ve cemaatler tarafından kontrol edilmesine rağmen, politikacıların yıllardır ilgi duyduğu bu kesime, İlahiyat akademisyenleri halen mesafeli durmaktadır.

İlahiyat fakültelerinde akademik kaygılardan öte siyasi otoritenin yönlendirmeleri doğrultusunda Said Nursî ve eserleri hakkında bilimsellikten uzak kitap yazan (Armaner,1964) ilahiyatçılar dönemi çok geride kalmıştır. DİB 2013 yılında Nursî'ye ait İşaratül İcaz (2013) eserini bastırarak Nursî'ye daha sıcak bir yaklaşım sergileme yolu seçmiştir. Suriye'deki Emeviyye Camii'nde hutbe verecek kadar âlim (Şahiner, 1992; Vahide, 2005), ve Sünni İslam anlayışının Şafii mezhebine mensup birinin Türk ilahiyat akademisyenleri ile kıyaslanması Sivil Sünni İslam'ın Türkiye'deki etkinliğinin, bilimselliğinin kayda değer ve göz ardı edilemeyecek kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Abstract

In this study we compare the publications and references covered on Web of Science (WoS) made on Bediuzzaman Said Nursî with those made by the advisors of PhD dissertations in the divinity faculties of Turkey. The results invites us to discuss not only the social influence of the divinity faculty academicians and Islamic Jamaat leaders but also their weight in scientific publications.

Key Words

Religious education, religious life, the Risale-i Nur, academic activities, WoS

Referanslar:

Armaner, N (1964), İslam dininden ayrılan cereyanlar, Nurculuk, Ankara: Ankara Üniversitesi

Burton, EDW (1924), Religion and Education, The Journal Of Religion, 4(6) 561-575

Kinany, AK (1957), Islamic Schools and Universities, in: G. S. Bereday & J. A. Lauwerys, (Eds) The Yearbook of Education, Education and Philosophy, 333-343, London: Evans Brothers

Lelyveld, A (1952), Religion in Higher Education, The Journal of Higher Education, 23(8), 415-422

Mardin, S (1989), Religion and Social Change in Modern Turkey: The Case of Bediuzzaman Said Nursî, Albany: State University of New York Press

Mardin (2013)Türkiye'de Din Ve Siyaset, İletişim Yayıncılık

- Nursi, S (1977), Muhâkemat, Istanbul: Sözlür Yayinevi
- Nursi, S (1977), Münâzarat, Istanbul: Sözlür Yayinevi
- Saritoprak, Z (2008), Islam and Politics in the Light of Said Nursi's Writings, Islam and Christian-Muslim Relations, 19(1), 113-126, Doi:10.1080/13510340701770337
- Sahiner, N (1992), Bediüzzaman Said Nursi'den Hapishane Mektupları. Istanbul: Yeni Asya Yayınları.
- Shankland, D (2003), The Alevis in Turkey: The emergence of a secular Islamic tradition, London: RoutledgeCurzon
- Vahide, S (2003), Toward an intellectual biography of Nursi, in: I. Abu Rabi (ed.) Islam at the Crossroads: On the Life and Thought of Bediüzzaman Said Nursi, 1-32, Albany: State University of New York Press
- Vahide, S (2005), Islam in Modern Turkey: An Intellectual Biography of Bediüzzaman Said Nursi, Albany: State University of New York Press
- Yavuz, H. (2003) İslamic political Identity, Oxford press,
- URAP, <http://tr.urapcenter.org/2014/field.php>
- THE World University Rankings, <http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/2013-14/subject-ranking/subject/social-sciences>
- <http://www.diyagnet.gov.tr/tr/kategori/kurumsal>
- <http://www.konda.com.tr/tr/raporlar.php>
- <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>
- <https://www.iikv.org>